

MARK TWAIN

İNSAN
NEDİR?

Çeviri: EMRAH SERDAN

MARK TWAIN
İNSAN NEDİR?

Can Klasik

İnsan Nedir?, Mark Twain

İngilizce aslından çeviren: Emrah Serdan

What Is Man?

İlk baskı: De Vinne Press, 1906

Bu çeviriye kaynak alınan basım: Watts&Co, Londra, 1910

© 2022, Can Sanat Yayınları A.Ş.

Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. basım: 2022

2. basım: Kasım 2022, İstanbul

Bu kitabın 2. baskısı 2 000 adet yapılmıştır.

Dizi editörü: Ayça Sezen

Düzeltili: Melis Ofas

Mizanpaj: Atahan Sıralar

Sanat yönetmeni: Utku Lomlu / Lom Creative (www.lom.com.tr)

Kapak uygulama: Diyaddin Sevindik

Baskı ve cilt: Pasifik Ofset

Cihangir Mah. Baha İş Merkezi A Blok

Haramidere-İstanbul

Sertifika No: 12027

ISBN 978-975-07-5660-3

CAN SANAT YAYINLARI

YAPIM VE DAĞITIM TİCARET VE SANAYİ A.Ş.

Maslak Mah. Eski Büyükdere Cad. İz Plaza Giz, No: 9/25 Sarıyer/İstanbul

Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33

canyayinlari.com/9789750756603

yayinevi@canyayinlari.com

Sertifika No: 43514

MARK TWAIN
İNSAN NEDİR?

DÜŞÜNCE

İngilizce aslından çeviren

Emrah Serdan

Mark Twain'in Can Yayınları'ndaki diğer kitapları:

Hadleyburg'ü Yozlařtıran Adam, 2020

Âdem ile Havva'nın Güncesi, 2021

MARK TWAIN, 1835'te ABD'nin Florida eyaletinde dünyaya geldi. Asıl adı Samuel Langhorne Clemens'tir. Babasını çok küçük yaşta kaybeden yazar, okulunu yarıda bırakarak bir basımevinde çalışmak zorunda kaldı. On sekiz yaşına geldiğinde dünyayı keşfetme arzusunda bir genç olarak ABD'nin değişik eyaletlerini gezmeye başladı, bu arada çeşitli matbaalarda çalıştı. Yirmi dört yaşında kaptanlık ehliyetini aldı ve Amerikan İçsavaşı çıkana kadar nehir gezileri düzenleyen gemilerde kaptanlık yaptı. Bazı gezi yazıları ve makaleler yazarak çeşitli eyaletleri dolaştı. 1867'de ilk kitabı *The Celebrated Jumping Frog of Calaveras County*'i (Calaveras İlçesinin Ünlü Sıçrayan Kurbağası) yayımladı. Öksüz ve yaramaz bir çocuğun Mississippi'de geçen maceralarını anlattığı 1875'te yayımlanan *Tom Sawyer'in Maceraları* adlı kitabı çok sevildi. 1885'te yayımlanan *Huckleberry Finn'in Maceraları* kitabı da kimilerince Amerikan edebiyatının ilk büyük edebî eseri olarak değerlendirilmiştir. Kariyerinin zirvesinde döneminin en önemli Amerikan ünlüsü olduğu düşünülür. 21 Nisan 1910'da Connecticut'ta hayatını kaybetmiştir.

EMRAH SERDAN, 1986'da Şişli'de doğdu. İstanbul Bilgi Üniversitesi Karşılaştırmalı Edebiyat Bölümü'nden mezun olduktan sonra Oxford Üniversitesi'nde İngiliz ve Dünya Edebiyatı üzerine yüksek lisans yaptı. Edebiyat dersleri vermekte, editörlük ve çevirmenlik faaliyetlerini sürdürmektedir.

ŞUBAT, 1905. Bu metin üzerinde çalışmaya yirmi beş, belki yirmi yedi yıl önce başladım. Yazmayı bitireli yedi yıl oldu. O günden beri yılda bir-iki kez inceledim ve o zamanlarda da memnun kaldım. Şimdi bir kez daha inceledim ve halen hakikatı dile getirdikleri fikrindeyim.

Bu metindeki düşünceler milyonlarca insan tarafından düşünölmüş (ve su götürmez bir hakikat olarak kabul edilmiş) – bununla birlikte saklanmış, kimseyle paylaşılmamıştır. Neden bu kişiler fikirlerini söylemediler? Çevrelerindeki insanların ayıplamasından korktukları (ve buna dayanamadıkları) için. Ben neden yayımlamadım peki? Bana da aynı şey mâni oldu herhalde. Başka bir sebep gelmiyor aklıma.

I

a. Makine İnsan. b. Kişisel Marifet.

[YAŞLI ADAM ve GENÇ ADAM konuşuyordu. YAŞLI ADAM insanın esasında bir makineden fazlası olmadığını iddia etmişti. GENÇ ADAM buna itiraz etti; ondan bu sözü açıklamasını, görüşüne ilişkin gerekçelerini saymasını istedi.]

Yaşlı Adam. Buhar makinesi hangi maddelerden oluşur?

Genç Adam. Demir, çelik, pirinç, alaşım, vesaire.

Y.A. Bu maddeler nerede bulunur?

G.A. Kayaların içinde.

Y.A. Saf halde midirler?

G.A. Hayır – maden cevherlerinin içindedirler.

Y.A. Metaller o cevherlerde bir anda mı ortaya çıkar?

G.A. Hayır – çağlar boyu süren ağır bir sürecin ürünüdürler.

Y.A. Makineyi o kayaların kendisinden yapabiliyordun yani?

G.A. Evet ama dayanıksız ve değersiz olurdu.

Y.A. O halde böyle bir makineden çok bir şey beklemezdin?

G.A. Hayır – aslında hiçbir şey beklemezdim.

Y.A. İyi ve işe yarar bir makine yapmak istesen nasıl bir yol izlerdin peki?

G.A. Tepelerde tüneller ve kuyular açar, patlayıcıyla demir cevherini çıkarırdım; sonra onu öğütür, eritir, dökme demire dönüştürürdüm; Bessemer¹ yöntemiyle bir kısmından çelik elde ederdim. Pirinç için gereken çeşitli metalleri çıkarır, işler ve kaynaştırırdım.

Y.A. Sonra?

G.A. Ulaştığım kusursuz neticeyle iyi bir makine yapardım.

Y.A. Bu makineden çok bir şey bekler miydin peki?

G.A. Tabii ki beklerdim.

Y.A. Torna, sondaj, planya, çakma, perdah; sözün kısası büyük bir fabrika içindeki tüm ustalıklı makineleri çalıştırabilir miydi?

G.A. Çalıştırabilirdi.

Y.A. Taştan makine ne yapabilirdi?

G.A. Bir dikiş makinesini çalıştırabilirdi belki – başka bir şey yapamazdı muhtemelen.

Y.A. İnsanlar diğer makineye hayran kalır, onu coşkuyla metheder miydi?

G.A. Evet.

Y.A. Taştan olanı methetmezler miydi?

G.A. Hayır.

Y.A. Metalden yapılmış makinenin marifetleri, taştan yapılaninkine göre çok daha üstün mü olurdu?

G.A. Elbette.

Y.A. Bu marifetler kişisel mi olurdu?

G.A. *Kişisel* marifet mi? Nasıl yani?

Y.A. Ortaya çıkardığı ürünün aldığı övgüyü kendisi mi hak ederdi yani?

1. Henry Bessemer tarafından 1896 yılında bu yöntemle ham demirden çelik elde edilmeye başlanmıştır. (Y.N.)

G.A. Makine mi? Kesinlikle hayır.

Y.A. Neden etmesin?

G.A. Üretimi kişisel değildir çünkü. Yapılışına ait kuralların bir sonucudur. Yapılması belirlenmiş şeyleri yapması ona ait bir *marifet* değildir – yapmamak *elinden gelmez* zaten.

Y.A. Taştan makinenin az iş görmesi de onun kendi marifetsizliği değil midir?

G.A. Kesinlikle değildir. Yapılış yasalarının izin verdiği ve mecbur kıldığından ne daha fazlasını ne daha azını yapabilir. Bunda kişisel olan bir şey yoktur; kararı o veremez. “Sadede gelme” yöntemini izlerken insan ile makinenin neredeyse aynı şey olduğunu, ikisinin de üretiminde kişisel bir marifet olmadığını mı öne süreceksiniz?

Y.A. Evet – ama darılma sakın; niyetim seni kırmak değil. Taştan makineyle çelik makine arasındaki esas fark nedir? Eğitim, öğretim mi demeliyiz ona? Taştan makineye vahşi, çelikten olana medeni insan mı demeliyiz? İşlenen kayada çelikten makineyi yapmakta kullanılan hammadde bulunuyordu – ama bunun yanı sıra eski jeolojik çağlar boyunca birikmiş pek çok sülfür, taş ve engelleyici başka kusurlu kalıtsallıklar da vardı; biz bunlara önyargılar diyelim. Kayanın en ufak bir zerresi bile bu önyargıları ortadan kaldırma *gücüne* ya da *arzusuna* sahip değildir. Söylediğimi bir kenara yazar mısın?

G.A. Tamam. Şöyle yazdım: “Kayanın en ufak bir zerresi bile bu önyargıları ortadan kaldırma *gücüne* ya da *arzusuna* sahip değildir.” Devam edin.

Y.A. Bu önyargılar harici etkiler yoluyla kaldırılmazdır, yoksa asla ortadan kalkmazlar. Bunu da yaz.

G.A. Pekâlâ; “Harici etkiler yoluyla kaldırılmalıdır, yoksa asla ortadan kalkmazlar.” Devam edin.

Y.A. Bu, demirin kendisine ayak bağı olan kayaya olan önyargısıdır. İşin doğrusu demirin, kayanın ortadan

kaldırılıp kaldırılmamasına olan mutlak kayıtsızlığıdır. Sonra harici etkinin biri çıkagelir, kayayı un gibi ufalar ve cevheri serbest bırakır. Cevherdeki demir halen tut-saktır. Bir *harici etki* onu da eriterek tıkanmış cevherin içinden çıkarır. Demir özgürlüğüne kavuşmuştur artık ama daha fazla ilerlemekle ilgilenmez. Bir harici etki ak-lını çelerek onu Bessemer fırınına sokar ve orada onu rafine ederek birinci sınıf çelik haline getirir. Artık eği-timlidir, öğrenimini tamamlamıştır. Sınırına da ulaşmış-tır. Daha fazla eğitilerek altın haline getirilebileceği olası hiçbir süreç yoktur. Bunu da not düşer misin?

G.A. Tamam. “Her şeyin bir sınırı vardır – demir cevheri eğitilerek altın haline getirilemez.”

Y.A. Altın insanlar, teneke insanlar, bakır insanlar, kurşun insanlar, çelik insanlar ve daha pek çoğu vardır – her biri de kendi doğasının, kalıtımının, eğitiminin ve çevresinin belirlediği sınırlara sahiptir. Bu metallerin her birinden bir makine inşa edilebilir ve her biri de iş göre-ckettir, yalnız zayıf olandan, güçlü olanın yaptığı işin ay-nısını beklemek lazım. Her bir örnekte, en iyi sonucu elde edebilmek için, metali önünü kesen önyargılı cev-herlerden eğitim yoluyla –eritme, rafine etme ve benzeri yöntemlerle– serbest bırakmak gerekir.

G.A. Buradan insana mı vardınız?

Y.A. Evet. Makine insan – kişilerüstü bir makine olan insan. İnsanın hamuru her neyse bunun yapımına, kalıtımı, doğal ortamı ve çağrışımlarının bu yapı üzerin-deki etkisine borçludur. Onu yalnızca ve yalnızca harici etkiler hareket ettirir, yönetir, YÖNLENDİRİR. İnsan hiçbir şeyin kaynağı olamaz, tek bir düşüncenin bile.

G.A. Daha neler! Tüm bu anlattıklarınızın safсата olduğu fikrine nasıl vardım o zaman?

Y.A. Gayet doğal, hatta kaçınılmaz bir fikre varmış-sın; ama bu fikre biçim veren maddeleri sen yaratmadın.

Onlar yüzlerce kitaptan ve yüzlerce sohbetten, atalarının yürek ve zihinlerinden asırlardır senin yüreğin ve zihnine dökülen düşünce ve duygu derelerinden sen farkında olmadan derlenmiş düşüncelerin, izlenimlerin ve duyguların birikimidir. Fikrini meydana getiren maddelerin en mikroskobik zerresini bile sen kendin yaratmış sayılmazsın; üstelik sağdan soldan toplanan maddeleri bir araya getirecek marifete de en düşük seviyede bile olsa bizzat sahip olduğunu iddia edemezsin. Bunu zihinsel mekanizman, o mekanizmanın yapılaş yasalarına harfiyen uyararak, otomatik bir şekilde yerine getirmiştir. Bu mekanizmayı kendi ellerinle yapmadın, üstelik ona hâkim bile değilsin.

G.A. Bu kadarı da fazla oluyor. Başka bir fikre varmaz mıydım sizce?

Y.A. Kendi kendine mi? Hayır. O fikre de kendin varmadın zaten; sendeki mekanizma hiç düşünmeden, düşünmeye ihtiyaç da duymadan otomatikman ve anında senin yerine yaptı.

G.A. Düşünmüştüm diyelim? O zaman ne olacaktı?

Y.A. Bir dene madem?

G.A. (On beş dakika geçser.) Düşündüm.

Y.A. Fikrini değiştirmeye mi çalıştın yani – deney amaçlı?

G.A. Evet.

Y.A. Başarılı oldun mu?

G.A. Hayır. Fikrim aynı kaldı, değiştirmek imkânsız.

Y.A. Üzgünüm ama görüyorsun ya, zihnin bir makinenin ibaret işte. Sen ona hâkim değilsin, o kendine hâkim değil – yalnızca dışarıdan işletilebiliyor. Yapılış yasaları bu; tüm makinelerin yasaları aynıdır.

G.A. Bu otomatik fikirlerden birini hiç değiştiremeyecek miyim?

Y.A. Hayır. Kendi başına yapamazsın ama harici etkiler yapabilir.

G.A. Yalnızca harici etkiler mi?

Y.A. Evet, yalnızca onlar.

G.A. Bu görüş savunulamaz – gülünçlük derecesinde savunulamaz olduğunu söyleyebilirim hatta.

Y.A. Sana bunu düşündüren ne?

G.A. Düşünmekle kalmıyorum, biliyorum. Malum fikri değiştirme maksadıyla düşünmeye, çalışmaya ve okumaya karar verdim diyelim; diyelim ki başarılı da oldum. Bu harici bir dürtünün işi olamaz, tamamı benimdir ve bana aittir; çünkü bu planı ben yarattım.

Y.A. Zerresini bile yaratmadın. Planın, benimle sohbetinin bir sonucu oldu. Bu sohbet olmasa asla aklına gelmeyecekti. İnsan hiçbir şeyin kaynağı değildir. Tüm düşünceleri, tüm dürtüleri ona dışarıdan gelir.

G.A. İnsanı çileden çıkarır bu konu. İlk insanın kendine ait düşünceleri olmalıydı o zaman; örnek alabileceği kimse yoktu.

Y.A. Hata yapıyorsun. Âdem'in düşünceleri ona dışarıdan gelmişti. Sende ölüm korkusu var. Bu korkuyu sen bulmadın, konuşarak ve öğrenerek dışarıdan edindin. Âdem'in ölüm korkusu yoktu – hem de hiç.

G.A. Evet, vardı.

Y.A. Yaratıldığında var mıydı?

G.A. Hayır.

Y.A. Ne zaman öyleyse?

G.A. Ölümle korkutulduğunda.

Y.A. O halde dışarıdan gelmişti. Âdem'in hatırı sayılır bir ismi var zaten, bir de Tanrı yerine koymayalım. Tanrılar dışında kimsenin dışarıdan gelmeyen bir düşüncesi olmamıştır. Âdem'in muhtemelen kafası iyi çalışıyordu ama içi, dışarıdan bilgilerle doldurulana kadar ona faydası olmazdı. Akılla en değerli şeyi bile icat edemezdi. İyilikle kötülük arasındaki farka dair bilincin gölgesi bile yoktu zihninde, onu da dışarıdan edinmek zorunda

kaldı. Çıplaklığın ayıp olduğu fikri ne kendisinden ne Havva'dan geldi, o bilgi de dışarıda alıp yedikleri elmanın içindeydi. İnsan beyni öyle bir yapıya sahiptir ki hiçbir şeyi kendi başına yaratamaz. Dışarıdan elde ettiği malzemeyi kullanır ancak. Bir makinedir altı üstü; bu makine de özgür iradesiyle değil, otomatik olarak çalışır. Makine kendi kendini yönetemez, sahibi onu yönetemez.

G.A. Bırakalım şimdi Âdem'i, Shakespeare'in yaratıklarına bakalım...

Y.A. Hayır, Shakespeare'in yaptığı taklitleri kastediyorsun. Shakespeare hiçbir şey yaratmadı. Doğru gözlemlerde bulundu ve onları harikulade resmetti. Tanrı'nın yarattığı insanları bire bir tasvir etti; ama kendisi kimseyi yaratmadı. Bunu denemiş gibi iftira atmayalım adamcağıza. Shakespeare kimseyi yaratamazdı. O bir makineydi, makineler yaratmazlar.

G.A. O halde Shakespeare'i üstün yapan neydi?

Y.A. Şuydu. Sen ben gibi alelade bir dikiş makinesi değildi o, bir goblen dokuma tezgâhıydı. İplikler ve renkler dışarıdan geliyordu ona; harici etkiler, telkinler ve deneyimler (okuduğu şeyler, izlediği, oynadığı oyunlar, ödünç aldığı fikirler, vesaire) zihninde belli biçimler kuruyor ve içindeki karmaşık, hayranlık uyandıran mekanizmayı çalıştırıyordu; makinenin kendiliğinden dokuduğu o görkemli resimli kumaş bugün bile tüm dünyada dudak uçuklatıyor. Shakespeare okyanusta kimsenin uğramadığı ıssız bir kaya parçasında doğmuş ve büyümüş olsaydı, o muhteşem aklına dışarıdan gelen hiçbir malzeme olmayacak ve hiçbir buluşu olmayacaktı; elle tutulur eğitim, terbiye, telkin ve ilhamdan da nasibini almayacaktı ve hiçbir buluşu olmayacaktı; böylelikle Shakespeare hiçbir eser vermeyecekti. Türkiye'de olsa bir şey üretti; Türk esininin, çağrışımının ve eğitiminin en üst mertebesinde bir şey olurdu bu. Fransa'da daha iyi bir şey üretti; o da

Fransız esininin ve eğitiminin en üst mertebesinde bir şey olurdu. İngiltere’de ise o toprakların ideallerinin, esininin ve eğitiminin mümkün kıldığı dış yardım aracılığıyla ulaşabileceği en üst mertebeye erişti. Sen, ben birer dikiş makinesiyiz. Elimizden gelen neyse onu üretmeliyiz; alın-terimizi dökmeli ve goblen üretmediğimiz için bize sitem eden kendini bilmezlere kulak asmamalıyız.

G.A. Sıradan makineleriz demek! Makineler eseriy-le övünemez, iftihar edemez, kişisel bir marifet iddiasında bulunamaz, alkış ve övgü bekleyemez. Alçakça bir öğreti bu.

Y.A. Bir öğreti değil, gerçeğin en yalın hali.

G.A. O halde korkak olmaktansa cesur olmak bir marifet değil?

Y.A. Kişisel bir marifet mi? Değil. Cesur insan kendi cesaretini yaratmaz. Ona sahip olduğu için hiçbir kişisel övgüye layık değildir. Cesaret doğuştan vardır onda. Bir milyar dolar servetle doğan bir bebeğin kişisel bir marifeti var mıdır? Bir bebeğin beş parasız doğması marifetsizlik sayılabilir mi? Birinin bir dediğini dalkavuklar iki etmez, onu takdir eder, ona tapar, diğeryse ihmal edilir ve hor görülür – sağduyu bunun neresinde şimdi?

G.A. Bazen korkak biri korkularını yenerek cesur olmayı hedef edinir ve başarılı olur. Buna ne diyeceksiniz?

Y.A. Eğitimde doğru yönlendirmenin, yanlış yönlendirmeye kıyasla değerini gösterdiğini söylerim. Doğru yönde eğitim, telkin ve terbiye, yani kişinin ideallerini yüceltmek amacıyla beğenisini geliştirmesi paha biçilmez değere sahiptir.

G.A. Peki marifet demişken, hedefine ulaşan korkağın planı ve başarısı bir kişisel marifet değil mi?

Y.A. Değil. Herkesin gözünde geçmişe göre daha saygıdeğer bir insandır ama değişimi gerçekleştiren kendisi değildir; bu marifet ona ait değildir.

G.A. Ya kime aittir öyleyse?

Twain'in basılmaya hazır hale gelip gelmediğinden bir türlü emin olamadığı *İnsan Nedir?* anonim olarak yayımlanmış ve yazarın öngördüğü üzere, epey tartışma yaratmış. Biri genç, diğeri ihtiyar iki adamın sohbeti vasıtasıyla insan hakkında kimilerinin pek de hoşuna gitmeyecek tespitlerin aktarıldığı eser, günümüzde insanın akıl yürütme yetisini anlamak ve konuya farklı bir açıdan bakabilmek isteyen okur için değerli bir kitap.

Düşünebiliyor olmak insanı gerçekten özel kılar mı, kişi nasıl akıl yürütür ve fikir sahibi olur, biliminsanı ya da sanatçı için düşünme süreçleri nasıl işler gibi sorular üzerinden yorgun ve bilge bir ihtiyarın gerçekçiliği ile bir gencin muhalefet olma tutkusunu ve romantizmini çarpıştırıyor Twain. "İnsan nedir?" sorusuna yanıt arayışımız belki de hiçbir zaman son bulmayacak, fakat Twain'in karakterleri kulak vermeye değer...

#dünyaklasikleri #amerikanklasikleri #makineinsan #akilyürütme
#kuşakfarkı #tartışma

Kapak resmi: Albert Anker

